

KUR'ÂN'DA “ŞEHÂDET” KAVRAMI

Hüseyin HALİL*

Özet

Kur'ân-ı Kerim'in iskeletini oluşturan başta tevhid akidesi olmak üzere takva, salih amel, salat, hac, zekât, cezâ, hasene-seyyie...gibi amelî kavramlar ile melek, cin, peygamber; kitap, cennet, cehennem, âhiret... gibi itikâdi kavramlar hem islam kültürü hem de islam ilimleri açısından nasıl büyük bir öneme hâiz iseler, “şehâdet” kavramı da benzer derecede bir ehemmiyete sahiptir. Aslen “hazır bulunmak ve bir şey hakkında bilgi sahibi olmak” manasında olan bu kelime, Kur'ân'da bazen Allah'a şirk koşulan bir yerde veya müşriklerin yanında bulunmamayı, yani batılın karşısında olmayı ifâde ederken; bazen de hakkın yanında olup doğruyu söylemeyi ifâde eder. Ekseriyetle “şehâdet” kavramı denilince akla yalan ve dolandırıcılıktan uzak olumlu ve doğru şeyler gelir (el-Bakara, 2/282; el-En'âm, 6/19; en-nûr, 24/13). Fakat bunun istisnası da mevcuttur, zîra münâfıklar “biz şâhitlik ederiz” (el-Münâfikûn, 63/1) dediklerinde içlerindeki hakikati gizlemektedirler, bu yüzden her “şehâdet” lafzının her zaman bir şeyin gerçek yüzünü gösterdiği söylenemez.

Anahtar Kelimeler: Şahitlik, Şehitlik, Tanık Olmak, Kur'ân

The Concept Of Shahadah In The Qur'an

Abstract

As the practical concepts like piousness, good deed, favour-evil, pray, hajj, alms, punishment-payoff, etc.; and the belief concepts like angel, jinn, prophet, the holy book (Qur'ân), heaven, hell, etc., particularly the belief of Tawhid that underlie the Qur'ân, have much more important in tems of both islamic culture and islamic sciences; the concept of “shahadah” has also aqually important. This concept that means, in fact, “to be present at anywhere and to get information about one thing”, refers sometimes to not to stand by polytheists or in any places where polytheism comes up in the Qur'ân, that is, to stand against supersititious, and sometimes to stand next to the right and tell the truth. Generally, when the concept of shahadah is mentioned in any context, the things being far away from a pack of lie and fiction comes to our mind (al-Baqarah, 2/282; al-An'âm, 6/19, an-Nûr, 24/13). However, there are some exceptions, for instance; as the hypocrites openly said “we testify that you are prophet of Allah”, but in fact they were keeping what they think secret. Thus, we can say that the concept of shahadah doesn't always mean to real face of something

Key Words: Good Deed, Pray, Shahadah, Qur'ân, Hajj

* Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. (huseyinhalil1990@gmail.com)

Giriş

Şehâdet kavramı Kur'ân'ın ana fikrini ayakta tutan temel kavramlar arasındadır. Bu yüzden yaklaşık olarak yüz elli kusur âyette zikredilmektedir. Bu kavram aslında Allah'ın farklı şekillerde, başta Kur'ân'ın hak bir kitap ve Hz.Muhammed'in hak bir nebi olduğuna şahit olmakla beraber beşeriyete ve âleme şahit olduğunu ifade etmektedir. Allah kimi zaman meleklerin ve peygamberlerin gözüyle şahit olurken kimi zaman deri, kulak göz, dil ve ayakların gözüyle şahit olur; hatta bazen müşrüklerin, ehli kitabın ve zalim kimselerin gözüyle şahit olur. İşin aslında bütün bu sayılan gruplar Allah'ın şahitliğine hizmet etmektedir. Ya da diğer bir deyişle bütün mahlûkatın yaptığı haklı şehâdet en nihâyetinde Allah'ın bu kâinat üzerindeki şehâdetini ve ilmîni oluşturmaktadır.

Melekler, peygamberler, insanlar ve diğer mahlukâtın şehâdeti Allah'ın izni ve ilmi dahilinde olduğu için, O'nun şehâdeti altına girmektedir. Zira Allah her şeye şahittir (Nisâ, 4/33). Sözlüklerde bilmek, söylemek, yazmak, açıklamak, ortaya çıkarmak, hükmetmek, yemin etmek, hazır olmak ...gibi manalara gelen bu kavramın kökü ve türevleri Kur'an-ı Kerim'de, kişinin amellerine tanıklık eden melek, hafaza melekleri, adâletin izhâr edilmesi, meleklerin sabah namazında hazır bulunmaları, yaşadıkları devirde halkın içerisinde bulunarak onların amellerine tanıklık eden kimseler, bir devir içerisinde bulunup yaşamak; kıyamet günü veya yeri, istişâre için toplanılan yer veya gün gibi manalara gelir.

İslam kültüründe "şehâdet" denince "kelime-i şehâdet" veya "şâhitlik", "şehit" denince Allah yolunda ölmek anlaşılırken; Kur'ân-ı Kerim'de "Şehâdet" dendiğinde şahitliğin yanı sıra "yemin" , "gerçeklik" , "duyu idrâkine nesne olan her şey" ; "şehit" denince mübâlağalı ism-i fâil olan "şâhit" ve "bir yerde hazır bulunmak" anlaşılır. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerimde geçen "ş-h-d" maddesi ve türevlerinden hiçbirisi subût-i kat'î derecesinde şehit olmaya delâlet etmez. Ama bazı müfessirler bir takım âyetlerde (en-Nisâ, 4/69; Âl-i İmrân, 3/140; el-Hadîd, 57/19) geçen "şühedâ" kelimesini "şehitler" olarak yorumlama yoluna gitmişlerdir. Ayrıca islam kültürünün "şehâdet" kavramına verdiği bu anlama ilâveten Kur'ân merkezli hadis, fıkıh, tasavvuf, kelim gibi islâmî ilimler de kendine has manalar vermiştir.

Şunu belirtmek gerekir ki bu kavram her yerde sözlük manasındaki gibi doğruyu, gerçeği, yakîni bilgiyi ifade etmemektedir. Nur sûresi 4'üncü âyet bu fikri destekler mâhiyettedir, orada eşlerine zînâ suçu atanların dört kere Allah adına kendilerinin doğru söylediğine dair şahitlik etmeleri istenmiştir, eğer bir kere olan şehâdet doğruluk bildirseydi dört tanesine gerek kalmazdı. Buna benzer olarak münâfıkların yalan yere şahitliği (el-Münâfıkûn, 4/1),

Kur'ân'ın indirildiğinden şüphe içerisinde olanlardan Allah'ın dışında "şâhitler" getirmeleri gerektiği (el-Bakara, 2/23), müşriklerin Allah'ın dışında ilahlar olduğuna şâhitlik etmeleri (el-En'âm, 6/19), "şehâdet" kavramının her zaman doğru ve hak için işlev görmediği anlamına gelir.

Biz, islam kültürü ve Kur'ân'da bu denli önemli yer tutan ve rol oynayan şehâdet kelimesini iki ana başlık altında inceledik. Birinci başlık altında sözlük ve terim anlamlarını zikrettik. Sözlük anlamı için el-Ezherî (v.370/980)'nin *Tehzîbu'l-Luğ'a'sı*, el-Cevherî (v.393/1003)'nin *es-Sihâh'ı*, Râğıb el-İsfehânî (v.502/1108) 'nin *el-Müfredât'ı*, İbn Manzûr (v.711/1311)'un *Lisânu'l-'Arab'ı*... gibi pek çok kadîm sözlükten yararlanılırken; terim manası için fukahânın, sûfîlerin, usulcülerin ve arap kültürünün kelimeye yüklemiş olduğu manalardan faydalandı. Diğer başlıkta ise öznesine, yüklemine ve nesnesine göre "şehâdet" kavramı tahlil edildi.

Bu makaleyi "Kur'ân'da Şehâdet Kavramı" adlı tezimizden faydalanarak yazmamız nedeniyle daha detaylı bilgi almak için bu kaynağa başvurulmasını uygun görüyoruz.

I- "Şehâdet" Kavramının Tanımı

A-Sözlük Manası

Şehâdet (شهادة) kelimesi saâdet (سعادة) vezninde olup bir nesnenin hakîkatini kat'î olarak bilmek manasına gelir. Araçlar arasında "kat'î bir haber verildiğinde: شَهَدَ الرَّجُلُ" denilir. Fakat kolaylık olsun diye "شَهَدُ الرَّجُلُ" şeklinde "ha" nın sükûnuyla da söylenir. Buradaki "şehâdet" kesin bilgi manasındadır.¹

Kelimenin aslı شَهَدَ, mastarı شهود veya شهادة dir. Bu iki mastarın sözlüklerde, bilmek (علم), söylemek (قول), yazmak (كُتِبَ), açıklamak (تَبَيَّنَ), ortaya çıkarmak (إظهار), hükmetmek (قضاء), yemin etmek (حلف), hazır olmak (حضور), haber vermek (إخبار) gibi değişik manalara geldiği görülür. Ancak "şuhûd" masdarı, daha çok mücerred bir hazır bulunmayı ifade ettiği halde; "şehâdet" masdarı ise hazır bulunduğu olayı anlayıp bellek, anlamına gelir. Bu müşâhade görmeye (basara) dayalı olduğu gibi, basirete de dayalı olabilir. İsfehânî'nin deyişiyle şehâdetin tanımı şudur: الشَّهَادَةُ الْحُضُورُ مَعَ الْمُشَاهَدَةِ أَمَّا بِالْبَصْرِ أَوْ بِالْبَصِيرَةِ "Şehâdet, İster gözle görmek şeklinde olsun, ister idrak suretiyle olsun, hazır bulunduğu meselenin künhünü anlamaktır."² Muzârîsi يَشْهَدُ şeklinde dördüncü

¹ Âsım Efendî, *el-Ukyânûsu'l-Besît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, I, Âsitâne, İstanbul, t.y., 1180; el-Hakîm, Suâd, İbnu'l-Arabî Sözlüğü (trc. Ekrem Demirli), Kabcalı yay., İstanbul 2005, 578.

² er-Râğıb, Hüseyin b. Muhammed el-İsfehânî, *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Kur'ân'ı* (thk. Merkezu'd-Dirâsât ve'l-buhûs), I, Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, t.y., 352.

babdan gelir.³ Fakat Zebidî'nin ve Âsım Efendî'nin eserlerinde "شَهْدٌ" "شَهْدٌ" şeklinde beşinci babdan geldiğini de görmekteyiz. Onların bildirdiğine göre, orta harfi boğaz harflerinden olan "شهد" "رغف" "رحم" gibi kelimeler hem dördüncü hem hem beşinci babadan gelebilir.

B-Terim Manası

"Şehâdet" kelimesi; hazır olma, müşâhade etme, şahitlik yapmak, haber vermek, bilmek, açıklamak, hükmetmek gibi aslı/lügavî anlamlarından sıyrılarak İslâmi ilimlerde, kelime-i şehâdet, Allah yolunda ölmek, Allah Teâlâ'nın zâtını müşâhade etmek, onda yok olmak, görünür ve gözlenebilir olgular dünyası gibi anlamalara gelmiştir. Görüldüğü üzere, İslâmi ilimlerin tarih süreci içerisinde gelişmesiyle birlikte bünyesine yeni anlamlar katan bu kelimenin, her ilimde farklı tanımlamaları olmuştur. Şimdi bu ilimlerdeki mütehasıslar nezdinde "şehâdet" kavramının ne manalara geldiğine bakalım;

Fukahâya göre "şehâdet"; mahkeme önünde birisi için diğer bir kişi lehinde yakinen hakkı söylemektir. Münâzara ehline göre; karşı tarafın argümanını çürüten veya muhal kılan şeydir. Sûfilere göre şehâdet, tecellidir. Bununla birlikte onlara göre bu kelime kalpte hazır bulunan şey ya da ona hâkim olan zikir manasındadır. Eğer kalbe hâkim olan şey ilim ise o ilmin şahididir. Eğer ona hâkim olan vecd ise o vecdin şahididir. Eğer ona hâkim olan hak ise o hakkın şahididir.⁴

Araplara göre "şehâdet" bir kuralın ispatı için Kur'an'dan veya Arap şiirinden delil getirmektir. Getirilen bu delile "şâhit" denir. Delil getirmeye "istişhâd" denir. Misaller, kuralı izah etmek için getirilirken, "şâhit" konunun

³ el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed, *Tehzîbu'l-luğa* (thk. Muhammed Abdulmunim Hafâcî - Muhammed Fercu'l-Ukde), VI, Daru'l-Misriyye li't-te'lîf ve't-terceme, Kâhire 1964-67, 73-78; el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâ'îl b. Hammâd, *es-Sihâh tâcü'l-lüğa ve sihâhu'l-'arabiyye* (thk. Ahmed Abdülğafûr Attâr), II, 4.b, Dâru'l-İlmi li'l-melâyîn, Beyrût 1990, 494-495; İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed, *Makâyîsu'l-lüğa* (thk. Abdusselam Muhammed Hârun), III, Daru'l-fikr, ysz., 1979, 221; ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah, *Esâsu'l-Belâğa* (thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd), I, Dâru'l-kütubi'l-İmiyye, Beyrût 1998, 527; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed el-Misrî, *Lisânu'l-'Arab* (thk. Ahmed Fâris), III, Dâru sâdır, Beyrût 1300/1882, 238-243; el-Fîrûzabâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn, *el-Kâmûsu'l-muhît* (thk. Mektebu't-tahkîki't-turâsi fi müessesetî'r-risâle), I, 8.b., Müessesetü'r risâle, Beyrût 2005, 292; ez-Zebidî, Muhammed Murtazâ, *Tâcu'l-'arûs min Cevâhirî Kâmûs* (thk. Doktor Abdulazîz), VIII, 2.b., Matbaatu hukumetî'l-Kuveyt, Kuveyt 1994, 252-261; el-Bustâni, Butrus, *Muhîtu'l-muhît* (thk. Dâiretu'l-me'âcim), Mektebetu Lübnan, Beyrût 1987, 485.

⁴ el-Bustâni, a.g.e, 485.

ispatı için getirilir.⁵ Usulcülere göre "şehâdet" çelişkiyi ve şüpheyi ortadan kaldıracak şer'i kanuna uygun bir vasıftır. Meselâ erkek atlarda zekat gerekmez, öyleyse ikisi arasında eşitliği vaz' eden usul şahitliğine göre dişi atlarda da gerekmez.⁶

Şehâdet, ilimle, yaşayışla adâletle hakka şahitlik yapmaya ve bunun bir göstergesi olarak Allah yolunda cihâdla canını vermeye denir. Kısaca şehâdetin özü, yakîn bilgi (ilim), adâlet, takvâ ve yaşayışla hakka şahit olmaktır.

Görüldüğü gibi "şehâdet" kelimesi Allah yolunda ölmek ile sınırlı olmayıp, enfüsü ve âfâki delilleri idrak ederek Allah'ın varlığını ve birliğini ikrar etmek manasına gelir. Buna kısaca islam literatüründe "Kelime-i Şehâdet" denir ve *أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله* "Ben şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şahitlik ederim ki Hz. Muhammed onun kulu ve elçisidir." lafızlarından oluşur.

II-Kur'ân'da Şehâdet Kavramının Tahlili

Kur'ân, "şehâdet" kavramına pek çok mana vermiştir, bunlardan bazıları şöyledir; kişinin amellerine tanıklık eden melek,⁷ hafaza melekleri, adâletin izhâr edilmesi⁸ meleklerin sabah namazında hazır bulunmaları,⁹ yaşadıkları devirde halkın içerisinde bulunarak onların amellerine tanıklık eden kimseler,¹⁰ bir devir içerisinde bulunup yaşamak;¹¹ kıymat günü veya yeri,¹² istişâre için toplanılan yer veya gün;¹³ peygamberlerin, meleklerin ve organların kâfirlerin küfrüne tanıklık etmeleri;¹⁴ aleyhinde söz söylemek ve

⁵ el-Bustâni, a.g.e, 486.

⁶ el-Bustâni, a.g.e, 486.

⁷ Kâf, 50/21.

⁸ ez-zümer, 39/69; en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Hafizüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzîl ve hakâiki't-te'vîl*, (trc. Hârun Ünal, ve diğerleri.), IX, Ravza yay., İstanbul 2007, 133; er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Mahmûd b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-ğayb*, Dâru ihyâi't-turâsî, Beyrût t.y.

⁹ en-Nesefî, a.g.e., VII, 384.

¹⁰ ez-Zümer, 39/69; en-Nesefî, a.g.e., IX, 133.

¹¹ en-Nesefî, a.g.e., VIII, 93.

¹² Meryem, 19/37.

¹³ Meryem, 19/37.

¹⁴ Meryem, 19/37.

itiraz etmek,¹⁵ el ve ayakların kötü amellere tanıklıkta bulunması,¹⁶ bir şeyi görerek öğrenmek...gibi.¹⁷

"Şehâdet" kavramının "hazır olmak", "gözetlemek-müşâhade etmek" gibi aslı manalarından sıyrılarak, Kur'ân'da yüklendiği bu yeni anlamları ve uğradığı anlamsal değişimi öğrenebilmek adına, bu kavramı "Öznesine", "Nesnesine" ve "Yüklemine" göre ele almak yerinde olacaktır.

A-Öznesine Göre Şehâdet Kavramı

1-Allah Teâlâ'nın Şehâdeti

Kur'ân-ı Kerim'de Allah; kendisinden başka ilah olmadığına,¹⁸ peygamber'in nübüvvetine,¹⁹ Kur'ân'ın hak kitap olduğuna,²⁰ nebîlerden ellerindeki doğrulayıcı bir resul geldiğinde, o resulü tasdik edeceklerine dair aldığı söze,²¹ Allah'ın âyetlerini inkar eden ehl-i kitabın yaptıklarına,²² Ashâb-ı Uhdûd'un mü'minlere yaptıklarına,²³ Dâvud ve Süleyman'ın tarım arazisi hakkında vermiş oldukları hükme,²⁴ Hz. Muhammed'in hidâyet ve hak dîn ile gelen resul olduğuna,²⁵ İslâm dîninin diğer dinlere gâlip geleceğine;²⁶ Mü'minler, Yahûdi olanlar, Sâbiiler, Nasrâniler, Mecûsiler ve şirk koşanların amellerine;²⁷ münâfıkların yalancı olduğuna,²⁸ Hz. Hûd'un müşriklerin şirk koştuklarından uzak olduğuna,²⁹ vasiyyete,³⁰ havârîlerin müslüman olup iman ettiğine,³¹ kâfirlerin ve bütün mahlûkatın amellerine,³² peygamber ve ümmetinin girişmiş olduğu her işe, okumuş oldukları

¹⁵ en-Nesefî, a.g.e., III, 229.

¹⁶ Yâsin, 36/65; en-Nesefî, a.g.e., VIII, 538 .

¹⁷ es-Saffât, 37/150; en-Nesefî, a.g.e., VIII, 605.

¹⁸ Âl-i İmran, 3/18.

¹⁹ el-'Ankebût, 29/52; el-En'âm, 6/19; el-İsrâ, 17/96, en-Nisâ, 4/79, 166; er-Ra'd, 13/43; Sebe', 34/47.

²⁰ el- Ahkâf, 46/8; en-Nisâ, 4/166.

²¹ Âl-i İmran, 3/81

²² Âl-i İmran, 3/98.

²³ el-Burûc, 85/9.

²⁴ el- Enbiyâ, 21/78.

²⁵ el-Fetih, 48/28.

²⁶ el-Fetih, 48/28.

²⁷ el-Hac, 22/17; et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*¹, XVI, 486.

²⁸ el-Haşr, 59/11; el-Münâfikûn, 63/1; et-Et-Tevbe, 9/107.

²⁹ Hûd, 11/54.

³⁰ el-Mâide, 5/106; en-Nîsa, 4/33.

³¹ el-Mâide, 5/111.

³² el-Mücâdele, 58/6.

Kur'ân'a ve yaptıkları her amele,³³ putların müşriklerin ibadetinden habersiz olduğunu,³⁴ müşriklerin amellerine³⁵ şehâdet etmektedir.

Allah (c.c.) müşrikleri Kur'ân'ın Allah tarafından vahyedilen bir kitap olduğuna iknâ etmek, Hz. Muhammed'in kendinden önce vahyedilen peygamberler gibi bir peygamber olduğuna inandırmak ve onları tek olan Allah'a inanmaya yönlendirmek için Mekkî âyetlerde "....(Ey müşrikler)zikir ehline (ehli kitaba) sorun" , "فاسألوا أهل الذكر قل آمنوا به أو لا تؤمنوا إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم يخرون للأذقان سجدا" *"İster inanun ister inanmayın, (ama bakın) kendilerine daha önce ilim verilenler (ehli kitap) kendilerine o (Kur'ân) okununca (nasıl da) yüzü koyu yere kapanıyorlar."*³⁶ ve "De ki: Benimle sizin aranızda Allâh'ın ve yanında Kitap bilgisi bulunanların şâhid olması yeter."³⁷ gibi ifadeler kullanmıştır. Ama ne zaman ki Medîne dönemi geldi ve ehli kitap sözleriyle bazı kavram ve kelimeleri eğip bükmeye,³⁸ kendilerine indirilen kitabın hükümlerini tahrif etmeye,³⁹ Kâbe'nin yeryüzünde yapılan ilk ve en kıdemli mescit olduğu gerçeğini⁴⁰ görüp gizleyerek Allah'ın yolunu eğri göstermeye ve son olarak da Allah'ın âyetlerini inkar etmeye⁴¹ başladılar, işte o zaman Allah "فاسألوا أهل الذكر "Bilmiyorsanız ehli kitaba sorun"⁴², "De ki: Benimle sizin aranızda Allâh'ın ve yanında Kitap bilgisi bulunanların şâhid olması yeter."⁴³ ve "قل آمنوا به أو لا تؤمنوا إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم يخرون للأذقان سجدا" *"İster inanun ister inanmayın, (ama bakın) kendilerine daha önce ilim verilenler (ehli kitap) ilâhî metinler okununca (nasıl da) çeneleri üzerine yere kapanıyorlar."* şeklindeki hitaplarını değiştirerek "Şâhit olarak sadece Allah yeter"⁴⁴ hitabına geçmiştir.⁴⁵ Yani, siz

33 Yûnus, 10/61.

34 Yûnus, 10/29.

35 Yûnus, 10/46.

36 İsrâ, 17/107.

37 el-Ra'd, 13/43.

38 en-Nahl, 16/43.

39 el-Bakara, 2/75.

40 Âl-i İmrân 3/96-100.

41 Âl-i İmran, 3/98.

42 en-Nahl, 16/43.

43 el-Ra'd, 13/43.

44 "Allah sana indirdiğini kendi bilgisiyle indirmiş olduğuna şâhitlik eder. Melekler de buna şâhitlik eder, Allah'ın şâhitliği de (bir şeyin gerçekliği) için kâfidir." Yahûdiler Hz. Muhammed'e, sen bir beşersin sana kitap inmedi eğer indiyse bir kitap da bize indir, demişlerdi. Böylece kendileri Hz.Muhammed'in kendi kitaplarında yazılı bir peygamber olduğuna şâhit oldukları halde onu ve ona indirilen kitabı reddetmişlerdi. Allah onların nübüvvet ve kitap konusundaki şâhitliklerini gizlediklerini görünce Yahûdilerin

Allah'ın size gönderdiği gibi bir peygamber ve bir kitap gönderebileceğini bildiğiniz (şahit olduğunuz)⁴⁶ ve dahî beklediğiniz halde hâlâ inkar ediyorsanız, o zaman siz o bilgilerinizi saklamaya devam edin⁴⁷ sadece Allah şahit olarak yeter.

"و كفي بالله شهيدا" ifâdesi aynı zamanda Mekke döneminde müşriklere karşı da Hz.Muhammed'in nübüvvetine delil getirmek için kullanılmıştır. Müşrikler Hz.Muhammed'den nübüvvetine şahit olması için gökten melekleri, Allah'ı ve okuyacakları bir kitap indirmesini istemeleri üzerine, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e *بينكم و بيني و بالله شهيدا بيني و بينكم* "De ki (benim hak peygamber olmam konusunda) benimle sizin aranızda şahid ancak Allah'tır."⁴⁸ âyeti nâzil olmuştur.

Kısaca özetlemek gerekirse bu ifâde Mekke döneminde Müşriklere karşı kullanılırken, Medîne döneminde ehli kitaba karşı kullanılmıştır. Yani Mekkî âyetlerdeki şahitlikler daha çok müşriklere karşı Hz.Peygamber'in nübüvvetini ispat etmeye yönelik iken, Medenî âyetlerdeki şahitlikler ise genelde Kur'ân'ın da Tevrat ve İncil gibi hak bir kitap olduğunu Yahûdi ve Hristiyanlara ispatlamaya yöneliktir.

Diğer taraftan şunu eklemeliyiz ki Medîne döneminde ehli kitabın şahitliği tamamiyle saf dışı bırakılmamış, inanan Yahûdi ahabârının şahitliği Allah'ın ve Melekler'in şahitliğinin ardından zikredilmiştir.⁴⁹ Hz.Muhammed, Hz.İsâ'nın Allah'ın olduğunu iddia eden Necranlı Hristiyanlarla tartışırken Allah'ın Meleklerinin ve "ûlu'ilm" in Allah'tan başka ilah olmadığına şahit olduklarını zikrederek muhatabı ikna etmeye çalışmıştır. Mukâtil b. Süleyman'a göre buradaki "ûlu'ilm"den kasıt Yahûdiler'den Kur'ân'a inanan mümin kimselerdir.⁵⁰

şahitliği olmasa da "sadece Allah'ın şahitliğ yeter" demiştir (et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*², IX, 409; en-Nisâ, 4/166).

⁴⁵ Sülün, Murat, *Türk Toplumunun Kur'ân'ı-Kerim Kültürü*, Ayışığı kitapları, İstanbul 2005, 18.

⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/70.

⁴⁷ *Kitapta (Tevrat'ta) indirdiğimiz apaçık delilleri gizleyenler (Yahûdî ahabârı)...* el-Bakara, 2/159.

⁴⁸ el-İsrâ, 17/96.

⁴⁹ *..شهد الله أنه لا إله إلا هو و الملائكة و أولوا العلم...* "Allah'tan başka ilah olmadığına bizzat Allah, melekler ve ilim sâhipleri (Yahûdî ahabâr) şahittir. (Âl-i İmrân, 3/18)

⁵⁰ Bilindiği gibi ehli kitaptan inanmayan, peygamberin nübüvvetini ve ona inen kitabı reddeden bir tâife olduğu gibi; ona inanan, Kur'ân âyetleri okuduğu zaman secdeye kapanan bir tâife de vardır. Bu durum âyetlerde şöyle ifâde edilir *...منهم المؤمنون و أكثرهم الفاسقون* "(Ehli kitaptan bazıları iman eder fakat çoğu fasıktır..." (Âl-i İmrân, 3/110), *إن الذين أتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم يخرون للأذقان سجدا*, "kendilerine daha önce ilim verilenler (ehli kitap) ilâhî metinler (Kur'ân) okununca, çeneleri üzerine yere kapanyorlar" (İsrâ, 17/107), *هم يسجدون*

Allah'ın şâhitliği yukarıda görüldüğü gibi Kur'an'da pek çok âyete konu olmuştur, biz hepsini burada zikredemeyeceğimiz için bu kadarı ile konuyu izaha kavuşturduğumuzu düşünüyoruz.

2-Meleklerin Şehâdeti

Kur'an-ı Kerim'de Melekler; Allah katında tutulan kayıtlara,⁵¹ Allah'ın kendi ilmiyle kitabı peygambere indirdiğine,⁵² O'ndan başka ilah olmadığına,⁵³ kıyamet günü bütün ümmetlerin yaptıkları amellere,⁵⁴ Allah'a iftira atanların yalancı olduğuna,⁵⁵ sabah namazına,⁵⁶ kıyamet günü sürücü (sâik) melekler ile her nefse⁵⁷ şâhitlik etmektedir.

Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tartışmaya giren Hristiyan Necran heyetinin, Hz. isa'ya isnat etmiş oldukları "Allah'ın oğlu" şeklindeki iddialarını reddetmiş, kendisinden başka hiçbir ilahın olmadığını, eşi benzeri ve emsâli bulunmadığını beyan etmiştir. Buna hem bizzat kendisinin hem de meleklerinin ve âlim kullarının şâhitlik ettiklerini açıklamıştır.⁵⁸

Yukarıda görüldüğü gibi Kur'an'da, özellikle ehli kitap ve müşrikleri ikna etmek maksadıyla, sürekli olarak meleklerin şâhitliği dile getirilir, gerektiğinde Allah'ın şâhitliği ile meleklerin şâhitliği yan yana zikredilir.⁵⁹

"Ehli kitab'ın hepsi bir değildir, onlardan bir grup vardır Allah'ın âyetlerini geceleri okur ve secde ederler." (Âl-i İmrân, 3/113), *وإذا سمعوا ما أنزل إلي الرسول تري أعينهم تقيض من الدمع مما عرفوا من الحق يقولون ربنا أمانا فاكذبنا مع الشاهدين* (Müslümanlara sevgi bakımından en yakın olan Hristiyanlar) Peygamber'e indirilen Kur'an'ı duydukları vakit gözlerinin yaşla dolup taşıdığı görürsün, derler ki "Ey Rabbimiz inandık bizi şâhitlerden (hakkı gözeten, Kur'an'a inanan, şirk koşan müşriklerden uzak duranlardan)kil." (el-Mâide, 5/80). *أنا أنزلنا التوراة فيها هدى ونور يحكم بها النبيون الذين أسلموا للدين هانوا والذئابيون والأخبار بما استخفطوا من كتاب* *اللّه وكانوا عليه شهداء* "İçinde hidâyet ve nûr olan Tevrat'ı biz indirdik. Kendilerini Hakka teslim eden nebîler, Yahûdilerle ilgili meselelerde onunla hükmederlerdi. Âlimler ve mürşitler de Allah'ın kitabını koruma ile görevlendirilmeleri sebebiyle yine onunla hüküm verirlerdi. Hepsî de kitabın hak olduğunun şâhitleri idiler." (el-Mâide, 5/44) Mekke döneminde her iki grubun şâhitliğine itimad edilirken Medine döneminde sadece bu inanan ehli kitabın şâhitliğine itimad edilmiştir.

⁵¹ Mutaffifin 83/21.

⁵² en-Nisâ, 4/166.

⁵³ Âl-i İmrân, 3/18.

⁵⁴ el-Gâfir, 40/51.

⁵⁵ Hûd, 11/18.

⁵⁶ el-İsrâ, 17/78.

⁵⁷ Kâf, 50/21; en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfizüddin Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzil ve hakâiki't-te'vil*, (thk., Yûsuf Alî Bedîvî), III, Dâru'l-kelimi't-tayyibi, Beyrût 1998, 365.

⁵⁸ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*¹, II, 233.

⁵⁹ en-Nisâ, 4/166.

Bunun nedeni, ehli kitap ve müşriklerin melekleri kutsal varlıklar olarak saymalarıydı. Müşrikler melekleri ta'zîm eder, onlara tapar, onları Allah'ın kızları olarak⁶⁰ O'na en yakın ve ondan sonraki en kutsal varlıklar olarak görürlerdi.⁶¹ Ehli kitaptan Yahûdiler onları ilâhi varlıklar (Allah oğulları),⁶² Allah'ın ordusu,⁶³ mukaddesler,⁶⁴ kudretliler,⁶⁵ kullar,⁶⁶ olarak görürler.⁶⁷ Hristiyanlar da melek inancı konusunda Yahûdilerle benzer itikatlara sahiptirler. Onlara göre melekler semâda ikâmet edip Allah'ı tesbih eden, Alla'nın ordularını meydana getiren, insan şeklinde arada yeryüzüne inen, Allah'ın emirlerini insan ileten, insanı koruyan kollayan, ateş ve rüzgardan yaratılmış mânevi varlıklardır.

Yukarıdaki ayetin ilk iki öznesinin (Allah ve melekler) neden zikredildiği bizlere açık hale geldikten sonra, âyetteki üçüncü taifeye (ûlu'l-'ilm') bakmamız yerinde olacaktır. Bazı tefsir kitaplarında bu taifenin kimler olduğu hakkında görüşler zikredilmiştir. İbn Keysân'a göre Muhacir ve Ensar, Süddî ve Kelbî'ye göre mümin âlimler, Mukatil b. Süleymanâ göre ise ehli kitaptan inananlar, bazılarına göre de peygamberlerdir. Bu görüşler arasından bize göre eftal olanı Mukâtil'in görüşüdür. Çünkü âyetin sebebi nüzulüne bakıldığında, Müslümanların en bilgini olarak peygamber (s.a.v.) halihazırda Hristiyanlarla tartışma halindedir ve muhatabı iknâ etmesi için her iki tarafın kabulünü kazanmış tarafsız bilginlerin şahitliğini getirmesi

⁶⁰ Müşrikler hem melekleri hem putları Allah'ın kızları olarak görürler (كانوا يقولون إن (الملائكة و هذه الأصنام بنات الله fakat "Hubel" gibi erkek putlar da mevcuttu. Bkz. ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Ahmed, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Çavamiz't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, IV, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrût, 423.

⁶¹ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*³ (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), VI, Müessesetu'r-Risâle, t.y., 272.

⁶² Tekvîn, 6/2,4.

⁶³ Tekvîn, 32/1,2.

⁶⁴ Eyub, 5/1.

⁶⁵ Mezmurlar, 78/25.

⁶⁶ Eyub, 4/18.

⁶⁷ İbn Meymûn, Eski Ahid metinlerinde geçen ilâhların Allah'ı, rablerin rabbi (Tesniye, 10/17), göklerin Allah'ı (Ezra, 7/23; Nehemya, 1/4-5) ifadelerindeki ilâh, rab ve gök kelimelerinin de "melek" mânasında kullanıldığını belirtmektedir. Çok defa melek yerine "adam" kelimesi de geçmektedir. Tekvîn'deki kıssada (32/24-25) Ya'kûb ile gürüşen kişi Hoşea'da (12/5) "malakh" diye anılmaktadır. Diğer taraftan Eski Ahid'de Gabriel ve Mihael gibi melekler ismen zikredilmekte, Kerubim ve Serafim gibi kanatlı varlıklardan, melek gruplarından söz edilmektedir. (Bkz. Erbaş, Ali, "Melek", *DİA*, XXIX, İstanbul, 2004, 38.)

gerekir. Bunların başında Allah ve Melekler, ardından da Yâhûdî âhbârî (bilginleri) gelir. Buradan anlaşılıyor ki "ûlu'l-ilm" den kasıt Yahûdilerdir.

"ûlu'l-ilm" den kastın peygamberler olduğu görüşüne gelince, bu da bize iknâ edici olarak gelmemektedir. Çünkü Kur'an'ın genel söz siyakına bakılınca peygamberler için ne "ûlu'l-ilm" ifâdesi ne de buna benzer bir ifade kullanıldığına rastlanmış, onlar için "nebiy, mursel, resul" gibi ifâdeler kullanıldığı görülmüştür.

Yukarıdaki bilgiler ve yapılan bazı analizler ışığında Kur'an'da şehâdetin özne olduğu durumlar tablolastırılarak aşağıda gösterilmiştir:

Öznesine Göre Şehâdet Kavramı			
1-Semâvî Varlıkların Şehâdeti	Allah (c.c.)'in Şehâdeti		
	Meleklerin Şehâdeti		
2-Yeryüzü Varlıklarının Şehâdeti	Nebî ve Resullerin Şehâdeti	Hz. İsa'nın Şehâdeti	
		Hz. Musa'nın Şehâdeti	
		Hz. Muhammed'in Şehâdeti	
	Toplumsal Modellerin Şehâdeti	Allah'ın Halis (Has) Kullarının Şehâdeti	
		Adâlet Sahiplerinin Şehâdeti	
		Namaz Kılan ve Âhirete İnananların Şehâdeti	
		Hz. İsa'ya İnananların (Havârilere) Şehâdeti	
		Mü'minlerin Şehâdeti	
		Şehitlerin Şehâdeti	
		Uzuvların Şehâdeti	Deri, Kulak ve Gözlerin Şehâdeti
	Dil, Ayak ve Ellerin Şehâdeti		
	Müşrik, Münâfık,	Münâfıkların Şehâdeti	

	Zâlim ve Ehlî Kitâbın Şehâdeti	Müşrikler ve Müşriklerin Yardımcılarının Şehâdeti
		Ehl-i Kitâbın Şehâdeti
		İsrâiloğulları'nın Şehâdeti
		Yâhûdi Bilginlerin Şehâdeti
		Zâlim Kimselerin Şehâdeti
	Hukuksal İşlemlerde Şehâdet	Borca ve Alışveriş İşemine Tanık Olanların Şehâdeti
		Zinâ İsnâdında Bulunanların Şehâdeti
	İnsanların Şehâdeti	İnsanın Şehâdeti
		Züleyhâ'nın Yakınlarından Birinin Şehâdeti
	Toplu Şehâdet	Sebe Kraliçesinin Danışmanlarının Şehâdeti
Âdemoğullarının Zürriyetinin Şehâdeti		

B-Nesnesine Göre “Şehâdet” Kavramı

1-Allah'tan Başka İlah Olmadığına Şâhitlik: Kur'ân-ı Kerim'de üzerine şâhitlik yapılan en önemli şey, Allah'tan başka ilah olmadığıdır. Buna Allah Teâlâ'nın bizzat kendisi başta olmak üzere melekler ve ilim sâhipleri şâhitlik etmektedir.⁶⁸ Allah'ı bildiği halde melekleri, putları ve başka bir takım varlıkları ilah edinen müşriklerin bu inancı Kur'ân-ı Kerim'de reddedilerek, onların tapınılacak varlıklar olmayıp Allah'ı birlediği beyân edilmiştir.⁶⁹

⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/18.

⁶⁹ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*¹, II, 232-233.

Araplar "Allah"ın yanında melek, put, hayvan, ağaç, gök cismi gibi başka tanrılar edinmeden önce Hz. İbrâhim'in getirdiği tevhid dini, diğer bir adıyla monotesit inanç, üzerine idiler. Zamanla inandıkları "Allah" a bir takım ilahlar (putlar, melekler vb.) ortak koşarak şirke (associationnisme) düştüler. İlah edindikleri bu putları ise Allah ile aralarında aracı olarak kabul ettiler.⁷⁰ Allah'ı biliyorlar, fakat Allah'sız yaşıyorlar ve tapınmalarını Kur'ân'ın: Esnâm, evsân, evliyâ, tâğut, endâd, ensâb, şufe'â diye isimlendirdiği Allah'ın şeriklerine yönlendiriyorlardı.

İslam öncesi Araplar öyle bir şirk, hurâfe ve bidât bataklığına sapmışlardı ki lisan, cömertlik ve hürriyet dışında neredeyse bozulmadık tarafları kalmamıştı. Hurma ve undan putlar diker, onlara süt ve yiyecek sunarlar ve bu sunulan eşyalara hiç el sürmezlerdi. Ama orada yaşayan hayvanlar için durum aynı değildi. Putların üzerlerine konulmuş yiyecekleri yer ve sonra da dönüp onlar üzerine pislerlerdi.⁷¹

İşte, ne faydası ne de zararı olan putlara karşı gösterilen bu ta'zim ve ibâdetleri gören akıl sâhipleri ile Allah'ın muazzam kudretiyle her an karşı karşıya olan melekler ondan başka ilâh olmadığına hem şehâdet hem de gayb âleminde şahitlik etmiştir.⁷²

2-Hz. Muhammed'in Risâletine Şâhitlik: Hz. Muhammed Allah tarafından, vahyi insanlara tebliğ edeci bir resul olarak seçildi. Kendisine inen Kurân-ı önce içerisinden gönderildiği topluma sonra da yakın bölgelere tebliğ ederek risâleti evrenselleştirdi. Fakat bir insanın böyle önemli bir göreve getirilmesini ve peygamber olarak gönderilmesini garip karşılayan müşrikler, onun risâletini gösteren açık deliller olmasına rağmen risâleti inkâr ettiler ve böyle bir vazîfenin melek gibi bir varlığa verilmesi gerektiğini iddia ettiler.

Allah Teâlâ bu iddiaya karşılık olarak, yeryüzünde huzur içinde dolaşan melekler olsaydı elbette onlara peygamber olarak gökten bir melek indirirdik, diyerek Hz. Muhammed'in risâletine şahitlik etmiştir.⁷³

Allah'ın Teâlâ yanısıra ehl-i kitap da Hz. Muhammed'in risâletine şahittir.⁷⁴ Ehl-i kitap Tevrat'ta, Hz. Mûsâ'nın kendisinden sonra onun

⁷⁰ Hamîdullah, Muhammed, *İslâm peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan, Beyan yay., İstanbul 2011, 41.

⁷¹ Ulutürk, a.g.e., 24-25.

⁷² Ulutürk, a.g.e., 24-25.

⁷³ el-İsrâ, 17/94-96.

⁷⁴ Kâf, 50/37; el-Mâide, 5/83.

gibi bir peygamberin geleceğini müjdelediğine⁷⁵ ve Rabbin Faran dağından parladığına;⁷⁶ İncil’de “Parakletos” ve “Göklerin Melekûtu” adında birisinin çıkacağına, şahit olmaları nedeniyle, kendi çocukları gibi tanıyıp İncil ve Tevrat ‘ta yazılı olarak buldukları Hz. Muhammed’in risâletini tasdik etmeleri Kur’an tarafından istenmiştir.⁷⁷

3-Kur’ân’a Şâhitlik: Allah Teâlâ, ehl-i kitap, müminler ve melekler Kur’ân’ın hak bir kitap olduğuna şahittir.⁷⁸

Bazı Yahûdi bilginler ve müşrikler Kur’ân’ın hak bir kitap olduğunu inkâr edip “Allah hiçbir kimseye bir şey indirmedir.” dedikleri zaman, Allah; Peygamber’ine indirdiği kitabı, bilgisi dâhilinde indirdiğine dair şahitlik eder. Ve O’nun şahitliği Kur’ân’ın hak bir kitap olduğunu ispatlamaya yeter.

Peygamberimiz bir Yahûdi topluluğun yanına gidip onlara: “Vallahi ben biliyorum ki sizler, benim Allah’ın peygamberi olduğumu çok iyi biliyorsunuz.” dedi. Onlar da: “Biz onu bilmiyoruz.” deyince Allah teâlâ: “Fakat Allah ve melekleri indirdiğine şahitlik eder...” âyetini indirerek gönderdiği kitap ve peygamberin hak olduğunu beyan etmiştir.⁷⁹

4-Tevrat ve “Kitâb-ı Merkûm” a Şâhitlik: Kur’ân-ı Kerim; peygamberler ve Yahûdi bilginlerin⁸⁰ Tevrat’a olan şahitliklerinin⁸¹ yanısıra, mukarrebûn meleklerinin iyilerin kitabı olan Kitâb-ı Merkûm’a şahitliklerinden⁸² de haber verir.

Peygamberler ve Yahûdi bilginler tarafından muhafzası yapılan, değiştirilmemesi için korunup gözlenen,⁸³ onunla hükmedilen ve hak olduğuna şahitlik edilen Tevrat, bazı Yahûdi gruplar tarafından Tevrat’a Sinagoglar’da okunarak eklenen kitapların haricinde kalan, içerisinde zinâ, adam öldürme gibi şeriat ve kanunlar barındıran Tevrat’tır.

⁷⁵ Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, *Kutsal kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Yeni yaşam yay., İstanbul 2013, Tesniye, 18/15-19.

⁷⁶ Tesniye, 33/2.

⁷⁷ el-En’âm, 6/20; Güner, Osman, *Resûlullah’ın ehl-i kitapla münâsebetleri*, Fecr yay., Ankara 1997, 142-154.

⁷⁸ en-Nisâ, 4/166; el-Mâide, 5/83; Kâf, 50/37; en-Nisâ, 4/166.

⁷⁹ et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân*¹, III, 175.

⁸⁰ Hz. Mûsa gibi peygamberler ve Abdullâh b. Selam gibi Yahûdi bilginler.

⁸¹ el-Mâide, 5/44.

⁸² el-Mutaffifîn, 83/20-21.

⁸³ ez-Zemahşerî, II, 242.

Mukarrebûn melekleri tarafından müşâhade edilen ve "İyilerin Kitabı" olarak bilinen "Kitâb-ı Merkûm"a geldiğimizde o; iyilerin amellerinin içerisinde yazılı olduğu ve cennetin en yüksek derecesinde bulunan amel kayıt defteridir. Arşa en yakın melekler tarafından gözetlenir ve korunur.⁸⁴

"Nesnesine göre şehâdet" başlığı altında sayılanlara "Hz. İbrâhim ve Hûd'a Şâhitlik, Amellere Şâhitlik, Kâfir ve Münâfıklara Şâhitlik, Hz.İsâ'ya inen sofraya şâhitlik, İnsanlar ve ümmetlere şâhitlik, İnsanın Kendi Nankörlüğüne Olan Şahitliği"ni de ekleyebilir ve aşağıdaki tabloda olduğu gibi özetleyebiliriz:

Nesnesine Göre Şehâdet Kavramı	
1-Allah'tan Başka İlah Olmadığına Şahitlik	2-İnsanın Kendi Nankörlüğüne Olan Şahitliği
3-Hz. Muhammed'in Risâletine Olan Şahitlik	4-Kur'ân'a Şâhitlik
5-Tevrat ve Kitâb-ı Merkûm'a Olan Şahitlik	6-Kâfir ve Münâfıklara Şâhitlik
7-İnsanlar ve Ümmetlere Şahitlik	8-Amellere Şâhitlik
9-Hz. İsâ'ya İnen Sofraya Şahitlik	10-Hz. İbrâhim ve Hûd'a Şahitlik

C-Yüklemine Göre "Şehâdet" Kavramı

1-"Şehâdet"le Eş Anımlı Olan Kelimeler

Unutulmamalıdır ki her kelime, zamanla yeni anlamlar kazanır. Her kazandığı anlam sayesinde de diğer kelimelerle birbirine bir adım daha yaklaşır ve her bir kelime ile müşterek bir mana meydana getirir. Böylece diğer kelimelerle arasında anlam ağları oluşur. Bu ağlar kimi kelimelerle zıt yöndeyken kimi kelimelerle eş yöndedir. İşte tam buradan yola çıkarak

⁸⁴ es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-tefâsîr*, III, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrût 1981, 533.

“şehâdet” kelimesinin eş yönde anlam oluşturduğu müşterek kelimeleri inceleyeceğiz:

a-Hazır olmak (الحضور): حضر kökü “Hazır oldu” manasındadır. Bedevîlik anlamına gelen كَبُو‘in zıddıdır. حضارة ve حضارة şehirlik (yerleşik hayat) anlamına gelir. بداءة kalıbında bu kelime bir yeri, bir insanı veya bir başka şeyi görmek için bir isim olarak kullanılmaktadır.

“...Sabah namazı şâhit olunan namazdır.” Ayetindeki مشهود kelimesi hazır olma manasındadır. Yani gece ve gündüz melekleri sabah namazında hazır bulunurlar. شَهِد kelimesinin bir yerde hazır bulunma manasının yanı sıra şehirde bulunup seferi olmama anlamına da gelir. Ferra‘ya göre “فمن شَهِدَ منكم الشهر فليصمه” “sizden kim o aya şâhit olursa oruç tutsun” ayeti “فمن شَهِدَ منكم المصر في الشهر” “sizden kim o ayda şehirde hazır bulunursa...” manasına gelir.⁸⁵

b-İlim (العلم) : عِلْم kökünün geldiği manalardan birisi de “Bildir” dir. Klasik sözlüklerde bir şeyi gerçek manasıyla kavramak, öğrenmek, cehâletin aksi,⁸⁶ gerçekte örtüşen kesin inanç, bir nesnenin şeklinin zihinde oluşması, nesneyi olduğu gibi bilmek, nesnedeki gizliliğin ortadan kalkması, tümel ve tikellerin kavranmasını sağlayan bir sıfat⁸⁷ anlamlarına gelir.

“Ş-h-d” kavramının manalarından birisi bir şeyin hakikatini kat‘î olarak bilmek olması dolayısıyla ilim ile bir anlam benzerliğine sahip olmaktadır. Munzirî, Ahmed b. Yahya‘ya “شَهِدَ اللهُ انه لا اله الا الله” ayetinin manasını sormuş. O da “شَهِدَ اللهُ” ifadesinin geçtiği her yer “عِلْم اللهُ” manasına gelir, diye cevap vermiştir.⁸⁸ İlmî her şeyi kuşatan için şehit denirken hakkında ilim sahibi olduğu şeyi açıklayana da bu manada şâhit denir. Ebû Bekr ibnu‘l Enbârî diyor ki : “ Müezzînin “الشَّهِدُ ان لا اله الا الله” “Ben şâhitlik ederim ki Allah‘tan başka ilah yoktur.” İfadesi “اعْلَم ان لا اله الا الله و ابين ان لا اله الا الله” manasındadır. Yine “الشَّهِد ان اعْلَم ان لا اله الا الله” “Ben şâhitlik ederim ki Hz. Muhammed Allah‘ın elçisidir.” İfadesi “اعْلَم ان محمدا رسول الله” manasındadır.⁸⁹

c-Kavl (القول): “شَهِد” kökünün geldiği manalardan birisi de “dedi” dir. Tıpkı Allah Teâlâ‘ın şu sözünde olduğu gibi: “شَهِدَ اللهُ انه لا اله الا الله” “Allah‘tan başka ilah olmadığına Allah şâhitlik eder.”⁹⁰

“شَهِد” kökü “dedi” manasına gelir. Bunula ilgili olarak İbnu‘l-A‘râbî “شَهِدَ اللهُ انه لا اله الا الله” “Allah‘tan başka ilah olmadığına Allah şâhitlik eder.” ayetinin manasının “Allah dedi” şeklinde olduğunu söylemiştir.⁹¹

⁸⁵ el-Ezherî, a.g.e., VI, 77; İbn Manzûr, a.g.e., III, 239.

⁸⁶ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 417.

⁸⁷ Kutluer, İlhan, “İlim”, DİA, XXII, İstanbul, 2000, 109.

⁸⁸ el-Ezherî, a.g.e., VI, 72-73.

⁸⁹ İbn Manzûr, a.g.e., III, 239.

⁹⁰ Âl-i İmrân, 3/18.

Diğer bir açıdan "Ş-h-d" ve "K-v-l" kökleri "Bir konuda hükmetmek" manasında birbiriyle paralellik arzeder. "Ş-h-d" kökünün mastarı olan "Şehâdet" in fıkhîta, bir şey bilip sonra o bildiğini haklıyı ortaya çıkarmak için söylemek, aleyhte veya lehte hüküm vermek anlamına geldiği bilinir. Meselâ: bir kadına yapılan zinâ isnâdında dört erkeğin şâhitlik yapması,⁹² yani kadının zinâ ettiği konusunda hüküm de bulunması gerekir. "K-v-l" nin mastarı "Kavl" de şu âyette hüküm anlamına gelmektedir: *لقد حق القول علي أكثرهم* "And olsun ki, onların çoğu hakkında azap hükmü gerçekleşmiştir."⁹³

d-Yazmak (الكتاب-الكتب): شهد kök ünün eş anlamlılarından birisi "كتب" dir. كتب kelimesi nin lâzîmî manalarıdır⁹⁴ *عَلَّمَ* ise شهد 'nin asıl manasıdır.

"K-t-b" kökünün temel anlamı ise bir deriyi başka bir deriyle birleştirmektir. Bu nedenle Arap dilinde كتبت السقاء "kovayı diktim", كتبت البغلة "katırı bağladım" şeklinde deyimler vardır. Bu kökün en bilinen manası ise, harfleri birbirine eklemek suretiyle yazmaktır. Bu kelime bazen, telâffuz yönünden birbirine girmiş şeyler için de kullanılabilir. Buna göre كتابة de asıl olan, yazı ile düzenlemektir. Fakat bunların her biri istiâre yoluyla diğerinin yerine kullanılabilir. Onun için Allah'ın kelâmı "Kitap" adını alabilmektedir.

Kur'ân bağlamında "Ş-h-d" köküne bakıldığında "Kesin karar vermek, hükmetmek, takdir etmek, ön görmek vb." manalarında "K-t-b" köküyle benzerlik (eş anlamlılık) barındırdığı görülmektedir. Meselâ: *شهد الله انه لا اله الا الله* "Allah'tan başka ilah olmadığına Allah şâhitlik eder."⁹⁵ Âyetinde geçen شهد kelimesi "takdir etmek"⁹⁶ manasına geldiği gibi, *قل لو كنتم في بيوتكم لبرز الذين كتب عليهم القتال* "Eğer evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmeleri takdir edilmiş olanlar, öldürülecekleri yerlere kendileri giderlerdi."⁹⁷ âyetinde geçen كتب kelimesi de aynı manaya gelmektedir. Dolayısıyla iki kelime; takdir etmek, hükmetmek, ön görmek vb. manalarda eş anlamlı olmaktadır.

2-"Şehâdet"le Zıt Anımlı Olan Kelimeler

a-Gayb (غيب): غاب fiilinin mastarı olup غيرُها و غابِ الشمسُ و غابت الشمسُ şeklinde güneş ve başka bir şeyin gözden kaybolması ile ilgili olarak kullanılır. Meselâ: *غاب عني كذا* "Falan şey gözümde kayboldu." denir. Dip ve görülmeyen yer anlamında ise غيبة kelimesi kullanılır. Yüce Allah bununla ilgili olarak şöyle

⁹¹ el-Ezherî, a.g.e., VI, 72-73; İbn Manzûr, a.g.e., III, 239.

⁹² en-Nûr, 24/4; en-Nisâ, 4/15.

⁹³ Yâsîn, 36/7.

⁹⁴ el-Ezherî, a.g.e., VI, 72-73; Âsım Efendi, a.g.e., I, 1180.

⁹⁵ Âl-i İmrân, 3/18.

⁹⁶ en-Nesefî, a.g.e., II, 423.

⁹⁷ Âl-i İmrân, 3/154.

buyurmaktadır: *“İçlerinden bir sözcü şöyle dedi: “Yusuf u öldürmeyin. Bir şey yapacaksınız onu, kuyunun dibine atın.”*⁹⁸⁹⁹

Bu kavram duyularla algılanamayan ve insan bilgisinin kapsamına girmeyen her şey için kullanılır. Örneğin yüce Allah buyurur ki: *وما من غائبة في “Gökte ve yerde gizli hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta olmasın.”*¹⁰⁰ Diğer bir âyette *حافظات للغيب بما حفظ الله “Allah’ın korunmasını emrettiği şeyleri (kocaları yokken) korurlar”*¹⁰¹ buyrulmaktadır. Yâni, kocalarının hoşlanmadığı şeyi onların yokluğunda yapmazlar.

Gayb kelimesi, Kur’an-ı Kerim’de şu mânaları ihtivâ etmektedir: Geçmişteki yaşanan hâdiseler,¹⁰² gizliden gizliye yapılan şeyler,¹⁰³ bir hâdisenin arka yüzü,¹⁰⁴ Kur’ân,¹⁰⁵ Cenâb-ı Allah, melekler, kıyamet, kaza ve kader,¹⁰⁶ başkalarının göremediği davranışlar,¹⁰⁷ görünmeyen ve bilinmeyen her şey.¹⁰⁸

Kur’ân-ı Kerim’de “Gayb” kelimesinin zıddı olarak “Şehâdet” kullanılır. İnsanın duyu organlarının dışında kalan herşey gayb iken, duyu organları ile elde edebildiği her şey şehâdet olmaktadır. Bu mânada Kur’ân’da geçen Allah, âhiret, melek, cin v.s. kavramlar gayb alanına girerken; âlem ve içerisindeki her türlü olay ve olgu şehâdet kavramına dâhil olmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’e göre gayb ve şehâdete dâhil olan her türlü varlık ve eylem Allah’ın bilgisi içerisinde yer alırken, sadece şehâdete dahil olanlar insanın bilgisine konu olmaktadır. Şu âyette buyrulduğu gibi: *وَاللَّهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قَلَّ لَّا يَعْلَمُ مِنْ فِي “Göklere ve yere ilişkin bilinmezlerin bilgisi Allah’a âittir.”*¹⁰⁹ *De ki: Göklerde ve yerde, Allah’tan başka kimse gaybı bilemez.”*¹¹⁰ *هو عالم الغيب والشهادة هو الرحمن الرحيم، “O görüneni ve görünmeyeni bilen, rahmân ve râhim olandır.”*¹¹¹

⁹⁸ Bardakoğlu, a.g.md., 139-151.

⁹⁹ er-Râğıb, *el-Müfredât fi ğaribi’l-Kur’ân*², 767-768.

¹⁰⁰ en-Neml, 27/75.

¹⁰¹ en-Nisâ, 4/34.

¹⁰² Âl-i İmrân, 4/118.

¹⁰³ et-Tevbe, 9/78.

¹⁰⁴ Yûsuf, 12/81.

¹⁰⁵ Mukâtil, *el-Vucûh ve’n-nezâir*, thk. Hâtim Sâlih Zâmun, I, Matbaatu cum’atu’l-mâcîd li’sekâfe ve’t-turâsi, Dubâi 2006, 93; ayrıca bkz. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehâte, Müessüsesetü’t-târîhi’l-Arabî, Beyrût, 2002.

¹⁰⁶ el-Bakara, 2/3; et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân*¹, I, 242.

¹⁰⁷ et-Tevbe, 9/94.

¹⁰⁸ el-A’raf, 7/187.

¹⁰⁹ en-Nahl, 16/77.

¹¹⁰ en-Neml, 27/65.

¹¹¹ el-Haşr, 22.

Kur'ân, "gayb" bilgisinin yalnızca Allah'a ait olduğunda ısrar eder; fakat, genelde tüm bilgiler, daha doğru bir deyişle, ilmin bütününe Allah'a ait olduğundan ve her şeyin O'nun bildirmesiyle veya bilme gücü vermesiyle bilindiğinden, gayb mutlaka insan bilgisinin dışında bir şey midir? Bu önemli konu üzerinde Kur'ân âyetleri açık olduğu halde çok söz söylenmiştir.

b-Ketm (كَتَمَ): Sözlükte bir şeyi gizlemek, saklamak manasında olup Araplar arasında "كَتَمَهُ" "Falan şeyi gizledim" şeklinde kullanılmaktadır. Kur'ân'da şehâdet ile birlikte kullanıldığı âyetler vardır. Bu âyetlerde "şehâdetin gizlenmesi" mevzu bahistir. Onlardan birisi şöyledir: وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ وَ اللَّهِ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ "Yanında Allah'tan gelen bir belgeyi gizleyenden daha zalim kim olabilir"¹¹²

Kur'ân-ı Kerim'de on iki sûrede, yirmi bir âyette geçmekte olan "K-t-m" kökü; hakkın,¹¹³ şehâdetin,¹¹⁴ İmânın, küfrün, şüphenin,¹¹⁵ Hz. Âdem'in daha faziletli olduğunun gizlenmesi, İblis'in kibrini saklaması¹¹⁶ gibi manalarda kullanılmaktadır.

"Ketm" ve "Şehâdet" kavramlarının zıt anlamlarda aynı bağlamda geçtiği bazı âyetler söz konusudur. Mesela: "Hz. İbrâhim, İsmâil, İshâk, Yâkub ve soyunun Yâhûdi veya Hristiyan olduklarının iddia edilerek (muvahtit ve müslim) olduklarının ehli kitap tarafından gizlenmesi"¹¹⁷ ve borca şahitlik yapanların bu şahitliği gizlemesi"¹¹⁸ ketm ve şehâdetin birlikte bulunduğu âyetlerdendir.

c-Setr (سَتَرُ): "Setr" sözlükte, "bir şeyi örtmek, gizlemek, perdelemek, engel olmak" gibi mânalara gelir. Aynı kökten "sitr" gizlenmeye yarayan engel, perde vb. şeyler için ve mecazen "çekinme, korku, hayâ" anlamında kullanılır. Yine bu kökten türeyen "seter", "kalkan"; "istitâr", "gizlemek" mânasındadır;¹¹⁹ "setir" ve "mestur" mecazen "iffetli" demektir. Araplar arasında "Birinin ayıplarının ortaya çıkması" mânasında, "Allah onun örtüsünü yırttı" deyiimi kullanılır ve bu kişilere "mehtükü's-sitr" (hayâ perdesi yırtılmış) denir. Yine "hetkü setri'l-haşmet" tabiri "vakar ve saygınlık örtüsünün yırtılması" demektir.

"S-t-r" kökü, Kur'ân-ı Kerim'de üç âyette سِتْرًا ve تَسْتَتِرُونَ formlarında kullanılmıştır. "Sitr" formunun geçtiği âyet şu şekildedir: حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ

¹¹² el-Bakara, 2/140.

¹¹³ el-Bakara, 2/42.

¹¹⁴ el-Bakara, 2/283.

¹¹⁵ el-Mâide, 5/99.

¹¹⁶ el-Bakara, 2/33; et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*¹, I, 533.

¹¹⁷ el-Bakara, 2/140.

¹¹⁸ el-Bakara, 2/283.

¹¹⁹ er-Râğıb, *el-Müfredât fi ġaribi'l-Kur'ân*², 480.

وَجَدَهَا تَطَّلَعُ عَلَى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِّنْ دُونِهَا سِتْرًا “Zülkarneyen gide gide, güneşin doğduğu yere vardığında, güneşe karşı sığınacak bir örtü vermediğimiz bir halk üzerine güneşi doğuyor buldu.”¹²⁰ Bu âyette geçen “Sitr” insanın kendisini zararlı şeylerden koruduğu siper, kale, bina, dağ, ağaç vb. manaya gelmektedir.¹²¹

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ formu Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir: وَبَيْنَ “Sen Kur’ân okuduğun zaman, seninle âhirete inanmayanlar arasına görünmez bir perde çekeriz.”¹²² Bu âyette geçen “mestur” iki şey arasında giren ve birbirlerini görmesine engel olan perde, örtü anlamında kullanılmıştır.

Gizli, saklı ve örtülü şeyleri ifade eden “S-t-r” kökü ile görünür, açık ve âşık olanı ifade eden “Ş-h-d” kökünün birlikte geçmiş oldukları âyet bakacak olursak: وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَبْرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ “Sem'inizin, basarlarınızın (görme azalarımızın) ve bedenlerinizin aleyhinize şâhitlik yapmasını (ummuyor ve) bundan sakınmıyordunuz. Çünkü siz yaptıklarınızın çoğunu Allâh'ın bilmediğini zannediyordunuz!”¹²³ Bu âyette geçen “Testetirûn” fiili gizlenmek, örtünmek, sakınmak, saklanmak vb. manalara gelmektedir.¹²⁴

d-Gaflet (غفلة): غَفَلَ kökünden türeyen غفلة kelimesi sözlükte, ezber kabiliyetinin azlığı ve dikkatin zayıflığından meydana gelen sehv/yanılma, dikkatsizlik ve oyuna gelmek olarak tanımlanır.

“G-f-l” kökü Kur’ân-ı Kerim’de yirmi altı âyette otuz beş kere geçmekte olup değişik versiyonlarda/türevlerde kullanılmıştır. Pek çok mânayı içeren bu kök, Kur’ân’da başlıca şu anlamlara gelmektedir: Terketmek/bırakmak ve dalgın olmak,¹²⁵ duyarsız kılmak,¹²⁶ bilmemek, haberi olmamak,¹²⁷ gelecek azaptan uyarılmamış olmak,¹²⁸ hiçbir şeyden habersiz olan muhsan(namıslu) kadınlar¹²⁹ vb.

Âl-i İmrân 3/98’de geçen ما تعملون علي و الله شهيد علي و âyeti ile bu âyetin zeyli hükümündeki ardından gelen âyetin sonunda geçen عما تعملون و ما الله بغافل و âyeti arasında önemli bir bağlantı vardır. Bu anlamsal bağlantı genelde iki âyet

¹²⁰ el-Kehf, 18/90.

¹²¹ et-Taberî, *Câmi’u'l-beyân*¹, XV, 381.

¹²² el-İsrâ, 17/45.

¹²³ Fussilet, 41/22.

¹²⁴ el-Beydâvî, el-Kâdî Nâsirüddin Ebû Sa’id Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, thk. Muhammed Subhi, III, Dâru'r-reşid, Beyrût 2000, 225.

¹²⁵ en-Nîsa, 4/102.

¹²⁶ el-Kehf, 18/28.

¹²⁷ el-Bakara, 2/74.

¹²⁸ el-En’âm, 7/131.

¹²⁹ en-Nûr, 24/23.

arasında olmakla birlikte özelde "şehit" ile "gâfil olmama" kelimeleri arasındadır. "غفل" kelimesi ezberde az tutmak, az dikkatten dolayı meydana gelen sehiv ve yanılma manasındadır. Meselâ: "فہر غافل O yanıldır." denir.¹³⁰ Sözlüklere bakıldığında "gâfil" kelimesi "zâkir" kelimesinin karşıtı olarak kullanılmaktadır.¹³¹ Yani unutan, yanılan, dikkat etmeyen, gereken önemi vermeyen, bilinçli olarak iş yapmayan analımına gelmektedir. Oysa "zâkir" bunun tam ters anlamıdadır. Dolayısıyla "gâfil olmama", "zâkir" ve "şehit" kelimeleri birbirleri ile anlam birliği ve bütünlüğüne sahip kelimelerdir. "Şehit" kelimesinde "zâkir" kelimesinde olduğu gibi bir uyanıklık, gâfil olmama, bir şeyi hıfz etme, ve şuurlu hali mevcuttur. Buna binâen "şehit" kelimesinin bir şeyi hisleriyle vakıf olup, şuurlu bir şekilde bilen manasına geldiğini söyleyebiliriz.

Şehâdet: Çelişkiyi ve şüpheyi ortadan kaldıracak şer'i kanuna uygun bir vasıffır.¹³² Şahid ise, Bir olayın vukuuna orada bulunarak tanık olan¹³³ve şahid olduğunu ikrar ederek açığa vuran kimsedir.¹³⁴ Gaflet ise bunun tam tersidir. Gâfil, bir şeye yeterli ölçüde dikkat ve özen göstermediği için unutan, dikkatsiz olduğu için hâdiseye tüm duyularıyla şahit olup onun aslına vakıf olamayan, dünya veya âhret hayatı için gerekli olan şeylerin önemini kavrayamayan kimsedir. Bu yüzden kolayca yanılır, aldanır ve oyuna gelir. Böyle bir kimsenin vereceği bilgilere de hukukta şüpheli olarak karşılanır.

Öte yandan şehâdetin zıt anlamlarına "Âhret, Küfr ve Kızb"i de dâhil edebiliriz, fakat konunun uzamamsı için bunları detaylandırmıyoruz. Fakat daha veciz olması için şehâdetin eş ve zıt anlamlarını bir tablo halinde aşağıda sunmuş bulunmaktayız:

Yüklemine Göre Şehâdet Kavramı					
Şehâdetin Kullanımları		Eş	Anlamlı	Şehâdetin Anlamlı	Zıt
Dolaylı Eş Anlamlı Olanlar		Eş Olanlar	Doğrudan Anlamlı	Kullanımları	

¹³⁰ er-Râğıb, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*², 758.

¹³¹ el-Ezherî, a.g.e., VIII, 136-137.

¹³² "هي مقابلة الوصف الملازم بقوانين الشرع لتحقق سلامته من المناقضة و المعارضت" el-Bustâni, a.g.e, 486.

¹³³ الحضور مع المشاهد (er-Râğıb el-İsfehâni, I, 352).

¹³⁴ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (v. 671/1273), *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XXIV, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Turkî, müessesetü'r-risâle, Beyrût 2006, 66.

1-Ceza (الجزاء-العقاب)	1- Hazır olmak (الحضور)	1-Gayb (غاب - غيب)
2-Tasdik (الإقرار-التصديق)	2- İlim (العلم)	2- Ketm (كَتَمَ - كَتَمَ)
3-Ölmek (الموت)	3- Söylemek (القول)	3- Setr (سَتَرَ - سَتَرَ)
4- Korumak (الحفظ)	4- Yazmak (الكتاب-الكتّاب)	4- Gaflet (غَفْلَ - غَفْلَة)
5- Gözetmek (الرقوب)	5- Yemin etmek (اليمين - الجُفْ)	5-Kizb (الكذب)
6- Hazırlamak, Yanında bulunmak (العناد)	6-Haber vermek (الإخبار)	5-Âhîret (الأخرة)
7-Rasat etmek (الرصد)	7- Beyân etmek (البيان -التبيين)	6- Küfr (الكفر)
8-Vâkıf olmak (الوقوف)	8- İzhâr etmek (الاطهار)	
9-Hakkın ortaya çıkması (الحق و الحقيقة)	9- Hükmetmek (القضاء)	
10-İhsâ (الإحصي)	10-Yakîn sahibi olmak (اليقين)	
11- Kaydetmek (القيد)	11-İdrâk etmek (الإدراك)	

SONUÇ

Vahyin mesajlarını aktarmakta önemli bir yer işgal eden kavramlardan birisi de "şehâdet" kelimesidir. Bu kavram Kur'an'da meleklerin sabah namazında hazır bulunmaları, yaşadıkları devirde halkın içerisinde bulunarak onların amellerine tanıklık eden kimseler, bir devir içerisinde bulunup yaşamak; mübârek hac mekanlarında hazır bulunmak; Allah'ın, mahlûkâtın havâss-ı hamsesi ile ihâta edemeyecekleri şeyleri ihâta etmesi, bir şeyin doğruluğunu ispatlamak, tasdik etmek, Allah'ın kapalıyı bildiği gibi açıktan yapılan ameli de bilmesi; görülen, duyulan ve idrâkimize hitap eden her şey, savaşta ölen ve ölüme hazır olan kimse, vasiyyet sırasında hazır bulunma, bir şeye yemin etmek... gibi pek çok manaya gelir.

Hem hakka hem bâtıla yapılabilen şahitlik (el-En'am, 6/19; el-Münâfikûn, 63/1) Kur'an'da pek çok varlığa nispet edilmiş, yeri geldiğinde onların şahitliğine başvurulmuş, yeri geldiğinde Allah'ın ve meleklerinin şahitliğiyle ya da sadece Allah'ın şahitliği ile yetinilmiştir. Nihâî olarak mevcudat içerisindeki her şeyin; başta en büyük şahitliğin âit olduğu varlık Allah olmak üzere el, kol, yüz, göz, kulak, insan (müşrik-mümin), melek... gibi varlıkların; vakıadaki olaylara tanık oldukları gerçeği Kur'an'ın nassı ile sabittir. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki; Kur'an'da şehâdet denilince yukarıdaki manalar ile bu manaların öznesi konumundaki varlıkların herhangi bir olay karşısındaki tanıklıkları akla gelir. Sonradan islâm fetih hareketlerinin artmasıyla birlikte "şehâdet" kelimesi Kur'an'ın ona yüklediği manadan sıyrılarak "Allah yolunda ölmek" şeklinde telakki edildiyse, ya da "mahkemede şahitlik yapmak" gibi fıkıh ilmine has bir manaya dönüştürüldüyse, buradan anlamamız gereken şey zamanın dönüştürücü ve değiştirici özelliği Kur'an'ın kavramları üzerinde de geçerli olduğudur. Gün ve gün Kur'an'ın kavramları, şehâdet kavramında olduğu gibi, zamanın aşındırıcılığına uğramadan eski anlamıyla sabitleştirmelidir.

Kaynaklar

- el-Abdülbâkî, Muhammed Fuâd (v. 1388/1968), *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kâhire: Dâru'l-hadis 1996.
- Âsım Efendî, Ebû'l-Kemâl Ahmed (v. 1235/1819), *el-Ukyânûsu'l-basît ff Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, I-IV, İstanbul: Âsitâne, tsz.
- Atar, Fahrettin, "Şehid", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, 428-431.
- el-Beydâvî, el-Kâdî Nâsirüddîn Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî (v. 685/1286), *Envâru't Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (thk. Muhammed Subhi), Beyrût: Dâru'r-reşid 2000.

- el-Bikâî, Burhânudîin Ebû'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer (v. 885/1480), *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyi ve's-Süver*, Kâhire: Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, tsz.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Cu'fî (v. 256/870), *el-Câmi'u's-Sahîh* (thk. Muhammed Nizâr Temîm - Heysem Nizâr Temîm), Beyrût: Dâru'l- erkâm b. ebî'l-erkâm, tsz.
- el-Bustâni, Butrus, *Muhîtu'l-Muhît* (thk. Dâiretu'l-Me'âcim), Beyrut: Mektebetu Lübnan 1987.
- el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâ'îl b. Hammâd, (v. 393/1003) *es-Sihâh Tâcü'l-lüğa ve Sihâhu'l- 'Arabiyye*, 4.b (thk. Ahmed Abdülğafûr Attâr), Beyrût: Dâru'l- 'ilmi li'l-melâyîn 1990.
- Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı* (trc. Câhit Koçtak-Ahmed Ertürk), İstanbul: İşâret yayınları 2002.
- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (v. 370/980), *Tehzîbu'l-Lüğa*, (thk. Muhammed Abdulmunim Hafâcî - Muhammed Fercu'l-Ukde), I-XV, Kâhire: Dâru'l-Mısıriyye li't-te'lîf ve't-terceme 1964.
- el-Fîrûzabâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (v. 817/1415), *el-Kâmûsu'l-Muhît* (thk. Mektebu't-tahkîki't-turâsi fî müesseseti'r-risâle), Beyrût: Müessesetü'r Risâle 2005.
- Gürkan, Salime Leyla, "Şehid", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, 431-433.
- Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi* (trc. Mehmet Yazgan), İstanbul: Beyan yay. 2011.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed (v. 395/1005), *Makâyîsu'l-Lüğa* (thk. Abdusselam Muhammed Hârun), Daru'l-Fikr 1979.
- İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, (thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme), Riyad: Dâru't-tayyibe 1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (v. 273/ 887), *es-Sünen* (thk. Muhammed Nâsuriddîn el-Bânî), Riyad: Mektebetu'l-meârif, tsz.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî'î el-İfrîkî el-Mısırî (v. 711/1311), *Lisânu'l-'Arab* (thk. Ahmed Fâris), Beyrut: Dâru sâdır 1882.
- Kılıç, Zekî, *Şehâdet Sözcüğü'nün Semantik Açıdan İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001.
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (v. 671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, (thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Turkî), I-XXIV, Beyrût: Müessesetü'r-risâle 2006.
- el-Mâturîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye 2005.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l-Hasen el-Belhî (v. 150/ 768), *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, (thk. Abdullâh Mahmûd Şehâte), Beyrût: Müessüsesetü't-târîhi'l-Arabî 2002.
-, *el-Vucûh ve'n-Nezâir* (thk. Hâtim Sâlih Zâmin), Dubâi: Matbaatu cum'atu'l-mâcîd li'sekâfe ve't-turâsi 2006.

- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî (v. 261/871), *Sahihu Müslim*, Beyrût: el-Mektebetu'l-islâmî 1987.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd (v. 710/ 1310), *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiki't-Te'vîl* (thk., Yûsuf Alî Bedîvî), I-III, Beyrût: Dâru'l-kelimi't-tayyibi 1998.
- er-Râğıb, Hüseyin b. Muhammed el-İsfehânî (v. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân¹* (thk. ed-Dirâsât ve'l-buhûs merkezi), Mektebetu nezâru mustafâ el-bâz, t.y.
-, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân²* (trc. Abdulbaki Güneş- Mehmet Yolcu), İstanbul: Çıra yay. 2012.
- er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Mahmûd b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî (v. 606/1210), *Mefâtihu'l-Ğayb*, Beyrût: Dâru ihyâi't-turâsî, t.y.
- es-Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî (v. 911/1504), *ed-Dürri'l-Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr* (thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî), Kâhire 2003.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (v. 279/ 892), *el-Câmi'u's-Sahîh*, Riyâd: Beytu'l-efkâri'd-düveliyye, t.y.
- ez-Zebîdî, Muhammed Murtażâ Hüseyinî (v. 893/1487), *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri Kâmûs*, (thk. Doktor Abdulazîz), 2.b., I-XXXX, Kuveyt: Matbaatu hukumeti'l-Kuveyt, 1994.
- ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Ahmed (v. 538/1143), *Esâsu'l-Belâĝa*, Beyrût: Dâru'l-kütubi'l-ilmiyye 1998.